

PAKET EKONOMSKOG OPORAVKA (PEO) - OSVRT NA EFEKAT PEO PO KOSOVSKU PRIVREDU

Autor: Institut za razvojnu politiku (INDEP)

Program: Demokratska uprava

Objavljeno: Maj 2022.

Institut za razvojnu politiku (INDEP), će u okviru projekta „Oporavak za održivost“ propratiti sprovođenje Paketa ekonomskog oporavka. Istovremeno, informisaće građane o prednostima ovog paketa, i analiziraće ciljeve i očekivanja mera uključenih u Paket ekonomskog oporavka. Realizacija ovog projekta omogućena je podrškom Balkanskog fonda za demokratiju, projekta Nemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Američkih Država i USAID-a.

Sadržaj →

Uvod	4
Metodologija	5
Karakteristike ekonomskih intervencija za suzbijanje pandemije	6
Paket ekonomskog oporavka u Republici Kosovo	8
Procena mera iz Paketa ekonomskog oporavka - Kroz relevantne pokazatelje	9
Mera 1. - Podrška zapošljavanju - 50 miliona EUR	9
Mera 2 - Oživljavanje ekonomije i proizvodnje - 108 miliona evra	11
Mera 3 – Podrška porodici – 50 miliona EUR	13
Mera 4 – Podrška javnosti – 112 miliona EUR	15
Mera 5 – Ulaganja u infrastrukturu i životnu sredinu – 100 miliona EUR	17
Jednokratna podrška u iznosu od 100 evra	18
Zaključak	20
Preporuke	22

Uvod

Globalna pandemija uzrokovana KOVIDOM-19 zahvatila je gotovo sve zemlje sveta. Sada, više od dve godine od javljanja prvih slučajeva zaraze KOVIDOM-19 i preduzimanja odgovarajućih zaštitnih mera protiv KOVIDA-19, svet i dalje pati od izolacije u gotovo svim vitalnim aspektima. Ne zaboravljajući milione izgubljenih života, ograničene slobode, zastoje u ljudskom delovanju, negativni efekti pandemije, izazov su za sve nas i dan danas. Posledice poteškoća izazvanih pandemijom, koje su svoj koren vodile u zdravstvenom sektoru, narušile su ekonomski prosperitet na globalnom nivou, utičući na sve bez razlike. Suočavanje sa negativnim uticajima dotičnih država i stanovništva, podstaklo je vlade da preduzmu konkretnе mere da oporave privrede, ubrizgavanjem finansijskih sredstava u privredne tokove. I dok se zemlje sa jakim privredama lakše nose sa finansijskim poteškoćama svojih građana, druge zemlje sa manjim budžetima pokušavaju da izađu na kraj sa teškom ekonomskom situacijom, sredstvima koja su im na raspolaganju.

Mere preduzete za suzbijanje štete pretrpljene javljanjem KOVIDA-19 u odnosnim privredama, bez obzira na njihovu ekonomsku veličinu, nalaze se u rasponu mera ublažavanja, kroz fiskalne, monetarne i makrofinansijske mere, intervencije na polju deviznog kursa i platnog bilansa. Republika Kosovo nije nikakav izuzetak u odnosu na druge, kada je reč o šteti koju joj je naneo KOVID-19, njegove posledice i mere preduzete da se ublaže poteškoće sa kojima je privreda suočena. Mere preduzete na početku pandemije bile su ad-hoc prirode i u vidu direktnih isplata (novca),

subvencionisanja zarada itd., da bi se konkretizovale složenijim merama, koje su iziskivale intervencije izmenama i dopunama postojećih zakona Republike Kosovo. Zakon o ekonomskom oporavku usvojen je 7. decembra 2020. godine i imao je za cilj da dopuni i izmeni druge zakone kako bi omogućio niz intervencija, od kojih je najtipičnija podizanje finansijskih sredstava iz Penzionog fonda.

Juna 2021. godine, Vlada predstavlja Paket ekonomskog oporavka,¹ koji je sastavljen od 5 mera, uglavnom ekonomске i socijalne prirode. Sada, skoro godinu dana nakon pokretanja Paketa ekonomskog oporavka, primetne su prve naznake njihovog efekta. Ova studija će nastojati da ukaže na uticaj ovih mera na privedu Kosova, u meri u kojoj se to može potkrepiti podacima dostupnim javnosti. Studija će takođe prokomentarisati mera koje će uslediti nakon Paketa oporavka, kao što je isplata 100 miliona evra, uz kritiku kada je reč o njenom uticaju na privedu.

Dakle, odgovori na ekonomске poteškoće uzrokovane KOVIDOM-19 iziskuju adekvatno ekonomsko rešavanje, kroz finansijske doprinose privredi. Bez obzira na to da li su vladini finansijski podsticaji namenjeni privredi bili ad-hoc ili druge prirode, veoma je važno da postanu ekonomski katalizator, koji će efekat oporavka doneti svim porama društva. A sve ovo u cilju da se naše društvo podstakne na pravičan i brz oporavak.

¹ <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/D3A6FA8F-6A6A-42AA-A090-52062568DC47.pdf>, pristupljeno 29. aprila 2021.

Metodologija →

Metodologija izrade ovog rada je uglavnom kvantitativne prirode. Prvobitno je načinjena detaljna analiza mera Paketa ekonomskog oporavka, kako bi se identifikovale oblasti kojima se paket bavi. U okviru identifikovanih oblasti su uloženi napor i da se dodele ekonomski pokazatelji i drugi kvantitativni pokazatelji, za merenje efekata mera. Uspesi i/ili neuspesi kada je reč o unapređenju ciljanih oblasti ovih mera, mereni su poređenjem odabranih pokazatelja, iz jednog perioda u drugi, uglavnom identifikovanjem vrednosti odgovarajućih pokazatelja, pre predstavljanja Paketa ekonomskog oporavka, pa sve do maja 2022. godine. Kako je podatke o vrednostima mernih pokazatelja iz jednog perioda u drugi, bilo nemoguće pronaći zbog nedostatka sistematskog prikupljanja podataka od strane nadležnih institucija, periodi koji su obuhvaćeni ovom analizom, su ponekad kraći nego što bi studija želela.

Uopšteno govoreći, periodi analize počinju otprilike u vreme uvođenja anti-kovid mera, a njihov konačan datum je prvi kvartal 2022. godine. Podaci o pokazateljima su nađeni putem internet pretraživanja, a posebno korišćenjem objavljenih statističkih podataka Agencije za statistiku Kosova (ASK). Često se podaci o vrednostima pokazatelja razlikuju od izvora do izvora, pa su za potrebe ove studije osnovni pokazatelji uzeti od izvora odgovornih za prikupljanje podataka, kao što su ASK, CBK, APRK, relevantna ministarstva itd. Studija je takođe nastojala da istraži karakteristike socio-ekonomskih paketa drugih zemalja, posebno evropskih, u nameri da dođe do zaključka da li je Paket ekonomskog oporavka sledio logiku evropskih zemalja, posebno zemalja članica EU sa naprednim državnim mentalitetom.

Karakteristike ekonomskih intervencija za suzbijanje pandemije →

Pandemija izazvana KOVIDOM-19 pojavila se iznenada, brzo se proširivši širom sveta, donoseći sa sobom puno nepoznanica. Nepoznata komponenta KOVIDA-19 posebno je donela svoje izazove na polju zdravlja, a socijalna izolacija, predstavljala je prvu standardnu mjeru zaštite od smrtonosnih rizika KOVIDA-19. Izolacija je, indirektno, značila i prekid interakcije među ljudima, uključujući i prestanak ekonomskih aktivnosti. Ekonomski komplikacije koje je nametnula pandemija bile su velikih srazmera, pa su stoga posledične mere koje su preduzete širom sveta koje su imale za cilj da ublaže brojne poteškoće takođe bile velikih srazmera. S druge strane, zaštitne mere su bile manje-više iste prirode, ali sa intenzitetom koji je varirao od države do države.

Fiskalne mere kao što su smanjenje PDV-a, odlaganje rokova za prijavu poreza, bile su među najtipičnije u ovoj kategoriji. *Monetarne i makrofinansijske mere* su zapravo varirale, u rasponu od podsticanja bankovnog kreditiranja preduzeća i pojedinaca, odlaganja rokova za otplatu kredita, smanjenja kamatnih stopa itd. Treća mera podrazumevala je intervencije u *devizni kurs i platni bilans* i bile su dosta ređe, dok ih mnoge zemlje uopšte nisu primenjivale.

Republika Kosovo je takođe preduzela slične mere, u odgovoru na poteškoće sa kojima se zemlja suočavala. Prema Međunarodnom monetarnom fondu (MMF)², u Republici Kosovo, su sprovedene podsticajne fiskalne mere u vidu isplata naknada za zdravstvene i bezbednosne radnike za prekovremeni rad i povećan rizik, socijalni transferi i subvencije za socijalno ugrožene porodice, podrška firmama u vidu zarade, subvencije i lakši pristup zaduživanju, prevremeno podizanje do 10 odsto sredstava sa penzionih računa itd. Prema istom izvoru, Centralna banka Kosova (CBK) je zajedno sa Udruženjem banaka Kosova odlučila da dozvoli bankama da obustave otplatu rata kredita za preduzeća i pojedince, u periodu od tri meseca, kao jednu od najočiglednijih monetarnih i makrofinansijskih mera. U međuvremenu, nije preuzeta nijedna mera kada je reč o deviznim kursevima (uvođenje evra) niti su primenjene mere ograničenja ili kontrole platnog bilansa³.

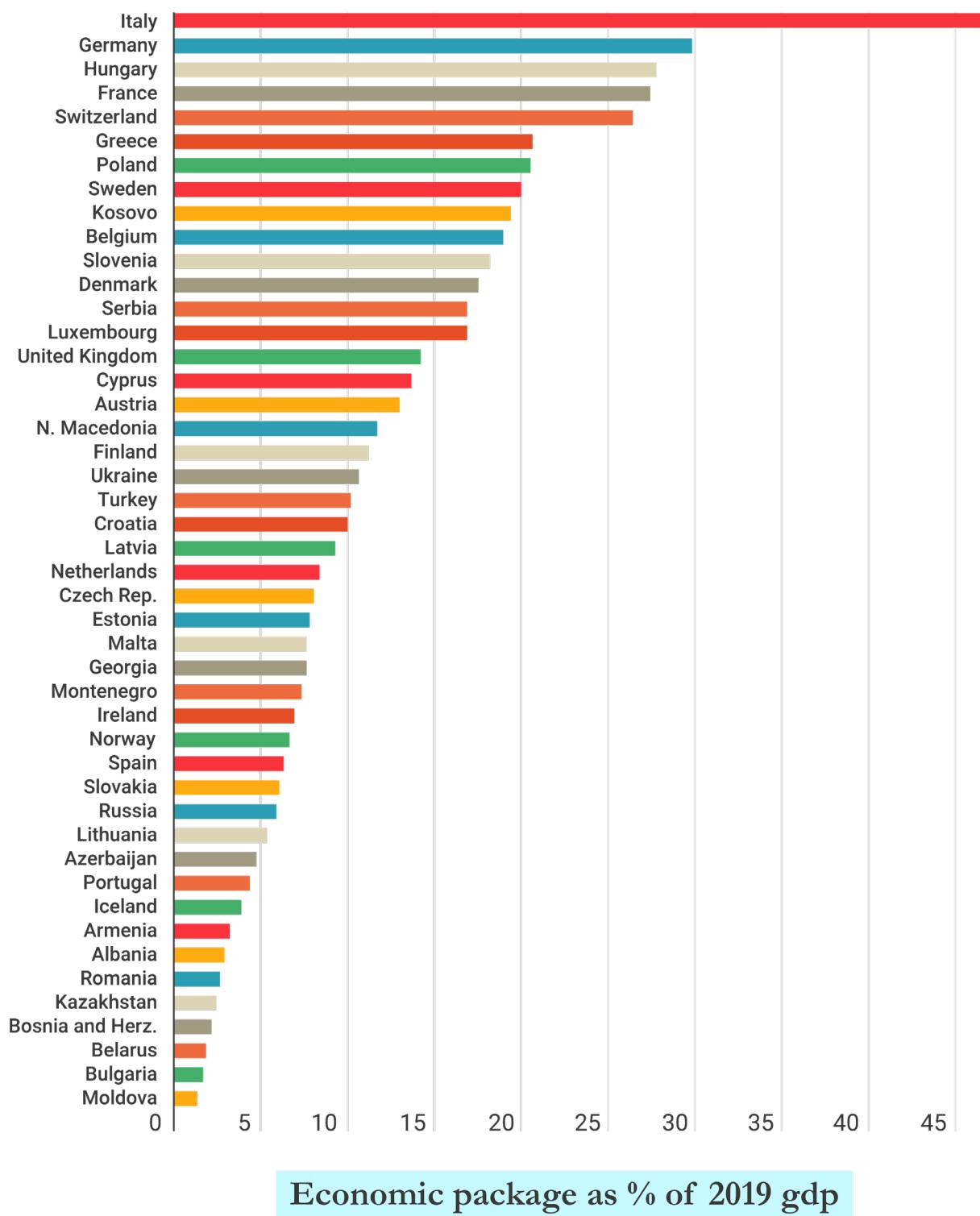
Što se tiče finansijskih vrednosti koje su ubrizgavane i/ili planirane da budu ubrizgane paketima ekonomskog oporavka, one se razlikuju od zemlje do zemlje. Na osnovu jednog merenja koje je obavila European Chamber Evropska komora⁴, finansijskih vrednosti ubrizganih u privredne tokove paketima oporavka iz 46 evropskih zemalja, kao % bruto domaćeg proizvoda (BDP) 2019. godine, u tabeli prednjači Italija, za kojom slede Nemačka i Mađarska. Italija je pripremlila paket oporavka vredan preko 45 % BDP-a u 2019, za kojom sledi Nemačka sa blizu 30 % i Mađarska sa oko 28 %. Republika Kosovo zauzima visoku poziciju o u ovoj tabeli, odnosno zauzima 9. mesto po vrednosti sredstava koje je planirala da ubrizga u privredne tokove svojim paketima oporavka, blizu 20% BDP-a 2019, što je dosta juna suma, s obzirom na ekonomski poteškoće koje su bile evidentne čak i pre pandemije.evidente edhe para pandemisë.

² <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>, Odgovori na polju praktične politike na KOVID-19, pristupljeno 24. aprila 2022

³ Ibid, Policy Responses to Covid-19, pristupljeno 24. aprila 2022.

⁴ <https://www.eucham.info/recovery-packages>, Covid 19 Economy Recovery Packages Comparison, pristupljeno 24. aprila 2022.

ECONOMIC RECOVERY PACKAGES VALUE AS% OF 2019 GDP

Economic package as % of 2019 gdp

Grafikon 1. Vrednost paketa ekonomskog oporavka, kao % BDP-a u 2019.
Izvor: European Chamber

Paket ekonomskog oporavka u Republici Kosovo

Paket ekonomskog oporavka koji je pokrenula Vlada Republike Kosovo je u suštini sličan ekonomskim paketima različitih zemalja sveta i Evrope. U stvari, Republika Kosovo, uprkos svojoj slaboj ekonomiji, uvela je dobro finansiran paket, zasnovan na izdvojenim vrednostima. Republika Kosovo, kao što je prikazano na grafikonu 1, zauzima deveto mesto među 46 evropskih zemalja, po vrednosti paketa ekonomskog oporavka, kao procenat BDP-a u 2019. Juna 2021. godine nastavlja se tok ekonomske i socijalne podrške u vidu Paketa ekonomskog oporavka u iznosu od 420 miliona evra, koji je uobičen u vidu pet mera usmerenih na poboljšanje ekonomske i socijalne situacije. Republika Kosovo je, dakle, uvela razne mere u svim ekonomskim oblastima u istom duhu sa drugim zemljama, čak je otišla i korak dalje, kada su u pitanju izdvojena sredstva. Ovaj pozitivan duh Vlade Republike Kosovo, u njenom pristupu rešavanju poteškoća izazvanim KOVIDOM-19 po kosovsku privredu, evidentan je u merama predstavljenim u Paketu ekonomskog oporavka iz juna 2021.

Procena mera iz Paketa ekonomskog oporavka – Kroz relevantne pokazatelje

Paket ekonomskog oporavka, finansiran iz budžeta Republike Kosovo u iznosu od (190 mil. €), i finansiranje zaduživanjem (230 mil. €) uključujući obveznice Trezora za dijasporu, u ukupnom iznosu od 420 mil.€, ima za cilj ekonomski oporavak preduzimanjem 5 mera:

Mera 1. - Podrška zapošljavanju - 50 miliona EUR

Ovom merom, Vlada ima za cilj otvaranje novih radnih mesta, uglavnom direktnom podrškom tražiocima posla. Podrška će biti pružena u vidu sledećih mera:

1. Vraćanje na radno mesto onih koji su ostali bez posla tokom pandemije, subvencionisanim zarada u iznosu od 170 € mesečno, u periodu od tri meseca.
2. Podrška formalnim zaposlenima, uplaćivanjem penzijskih doprinosa u vrednosti od 10% njihove zarade, u periodu do 12 meseci za redom
3. Podrška zapošljavanju žena, subvencionisanjem 50% zarade za svaku zaposlenu ženu u tromesečnom periodu
4. Šema zagarantovanog zapošljavanja mladih, koja garantuje prvo zaposlenje svakoj mladoj osobi od 18-24 godine, kroz državne subvencije, na nivou minimalne zarade
5. Obuka i zapošljavanje u IT-u, nudeći kurseve i obuku iz oblasti IT-a, a zatim i podršku pri zapošljavanju
6. Podrška zapošljavanju osoba sa invaliditetom, subvencionisanjem 50% zarade, do maksimalnih 150€ mesečno, prvih 6 meseci
7. Šema grantova za zanatlije, koja ima za cilj samozapošljavanje svih onih koji su spremni da steknu nove veštine, za koje će biti sertifikovani. Vrednost ovih grantova dostiže iznos do 3.000 evra, namenjenih za kupovinu opreme i pokretanja poslovanja.

Ove pod-mere jasno ističu da subvencionisanje zarada, subvencionisanje penzijskih doprinosa, subvencionisanje obuke i dodela grantova predstavljaju glavne mehanizme za postizanje cilja prve mere. Kada je reč o uključivosti, ova mera je dobro usmerena na sve starosne grupe, polove, a posebno na činjenicu da ne ostavlja po strani podršku u zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Da budemo politički korektni, prva mera treba barem da naglasi da će ove mere biti usmerene na celokupno kosovsko društvo, uključujući i manjine.

Od posleratnog perioda, Republika Kosovo se suočava sa ekonomskim poteškoćama, koje su dovele do visoke stope nezaposlenosti. Pandemija je dodatno pojačala nezaposlenost, pa je primenjeno da ova mera koja ima za cilj ublažavanje nezaposlenosti, bude u samom vrhu liste ciljeva. Prema podacima Agencije za statistiku Kosova (ASK), stopa nezaposlenosti u K1 2020. godine iznosila je 25.9%. U K4 2020. raste na 27%, da bi ponovo opala na 25.8% u K1 2021.⁵.

⁵ https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Labour%20market_Anketa%20e%20Fuqis%c3%ab%20Pun%c3%abtore_Quarterly%20labour%20market/tab22.px/table/tableViewLayout1/, pristupljeno 18. aprila 2020.

Nema podataka za periode nakon K1 2021, međutim jasno je da pandemija u svojim začecima dovodi do povećanja nezaposlenosti od nešto više od 1% od K1 2020. do K4 2020, da bi se vratila na prethodno stanje tokom K1 2021, odnosno 25.8%. Bez obzira na ovaj povratak, potrebni su podaci o stopi nezaposlenosti tokom 2021. i prvom kvartalu 2022. godine kako bi se na adekvatan način procenilo da li je kao rezultat ove mere došlo do poboljšanja zaposlenosti. Prema podacima iz Paketa ekonomskog preporoda, koji prethodi Paketu oporavka, kontingentu radne snage se nakon početka restriktivnih mera pridružilo (formalizovano je) 12323 novih zaposlenih⁶. Ova mera je svakako imala uspeha, imajući u vidu da je naterala poslodavce da formalizuju ugovore sa zaposlenima, kako bi ostvarili koristi od šema subvencioniranja zarada.

U međuvremenu, prva mera iz Paketa oporavka može se smatrati nastavkom podrške formalizovanim zaposlenima, dok je prema jednoj publikaciji Pokreta Samoopredeljenje, vladajuće stranke, do danas 4066 formalizovanih zaposlenih ostvarilo koristi od ove mere. Za studiju bi bilo veoma relevantno da identificuje razlog zašto 4066 formalizovanih zaposlenih nastavlja da ostvaruje koristi, u poređenju sa 12323 onih koji su prethodno formalizovani.

Takođe, prema Samoopredeljenju, ukupno 1013 korisnika ostvarilo je koristi mere vraćanja na radno mesto, nakon što su izgubili posao tokom pandemije, 4822 zaposlene žene i 957 korisnika obuke i zapošljavanja u IT. Ne dovodeći u pitanje tačnost predmetnih podataka, može se smatrati da je predmetna mera proizvela svoje pozitivne efekte. Međutim, potrebno je duže vreme da se analizira, da se sagleda celovitost efekata ove mere. Ostavlajući po strani dostignuća koja je obelodanilo Samoopredeljenje, studija nije uspela da nađe da je bilo šta preduzeto kada je reč o šemi zapošljavanja osoba sa invaliditetom i šeme grantova za zanatlje.

U vezi sa pod-merom 6, podrška osobama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija i transfera raspisalo je otvorene pozive za saradnju sa nevladinim organizacijama koje shodno svom delokrugu rade sa osobama sa invaliditetom, prema Odluci br. 19/2022⁷, od 24. marta 2022. godine. Kako je reč o nedavnoj odluci, nedostaju podaci o napredovanju ove pod-mere.

⁶ https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/FEC082F0-53E1-46B9-BC9B-5F23C29920CE.pdf?fbclid=IwAR2c6uVrwnmK8WtMFkNO-eNL-Ci4Heol25BQoP_Ydmq-wc131NTAfh2XVv6Q, strana br. 6, poslednji put pristupljeno 20. aprila 2022.

⁷ <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/01415B70-161E-4B60-ADD1-35F67326A71E.pdf>, pristupljeno 4. maja 2022.

Mera 2 - Oživljavanje ekonomije i proizvodnje - 108 miliona evra

Druga mera Paketa ekonomskog oporavka sastoji se od aktivnosti usmerenih na poboljšanje strukture sastava BDP-a favorizovanjem pojedinih privrednih sektora, posebno proizvodnje i poboljšanjem trgovinskog bilansa zemlje.

Prva komponenta (mera 2.1) i druga (mera 2.2) druge mere, „subvencionisanje investicionih zajmova”⁸ posvećeni su motivisanju novih investicija i/ili proširenju kapaciteta postojećih preduzeća i posebno usmereni na olakšavanje poslovanja žena. Oni takođe imaju za cilj da deluju kao sidro za preduzeća koja imaju problema sa likvidnošću, obezbeđujući olakšice za kreditiranje, subvencionisanjem zajmova u vrednosti od 10% glavnice.

Ova funkcionalna mera donela je pozitivnu promenu, time što je olakšala poslovno kreditiranje. Prema podacima raspoloživim na internet stranici Kosovskog fonda za kreditno jemstvo (KFK-J)⁹, do 31. decembra 2021. godine izdata su jemstva za ukupno 2.015 kredita u vrednosti od 105.6 miliona evra. Jemstvo za ove kredite dostiže vrednost od 75 miliona evra. Prozor za žene u biznisu potvrđuje da su žene ostvarile koristi od 269 kredita u vrednosti od 11.7 miliona evra.

Čini se da je ova mera dala efekta s obzirom na ostvarenu potražnju za kreditima od strane svih privrednih subjekata, ali je posebno primetno interesovanje žena za uzimanje zajmova. Da je mera imala efekta, potvrđuje istraživanje koje je sprovedeno kako bi se ocenilo da li se povećao broj privrednih subjekata u vlasništvu žena. Nađeno je da su:

- tokom 2020. godine žene imale 28.8% inokosnih preduzeća, a u 18% preduzeća žene su imale vlasništvo u svojstvu ortaka ili deoničara.¹⁰
- tokom 2021. godine žene imale 32.9% inokosnih preduzeća, a u 20% preduzeća žene su imale vlasništvo u svojstvu ortaka ili deoničara,¹¹ što je porast od 4.9% i 2%, u odnosu na 2020. godinu.

Ovi podaci mogu poslužiti kao dokaz da su mere poslovnog kreditiranja imale uticaja na osnaživanje žena u preduzetništvu. Takođe, sama činjenica da je do kraja 2021. godine odobreno ukupno 2015 kredita olakšicama za subvencionisanje, dovoljno svedoči o uspehu inicijative. Ono što je u ovom trenutku teško pronaći je specifičan efekat ove mere na privredu Kosova, kao što su: koliko ovih preduzeća uspešno posluje, koliko se ovih preduzeća proširilo i u kojoj meri, koliko se spasilo od stečaja itd.

Druga komponenta sačinjena je od sledećih ciljeva:

1. Investicije u IT i inovacije - Prema saopštenju Innovation & Training Park Prizren (ITP),¹² dana 14. aprila 2021. godine, pozdravljena su prva preduzeća u Parku za inovacije i obuku u Prizrenu. Čini se da je ovaj događaj, sa ciljevima sličnim ovoj meri, kasnije oličen u ovoj

⁸ <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/D3A6FA8F-6A6A-42AA-A090-52062568DC47.pdf>, faqe 5, qasur me 29 Prill 2022

⁹ <https://fondikgk.org/dritaret-garantuese/pako-e-rimekembjes-ekonomike/>, qasur me 17 prill 2020

¹⁰ <https://arbk.rks-gov.net/desk/inc/media/2D5C9B1D-E700-4B54-815C-E1B8CF6042EB.pdf>, qasur me 19 Prill 2020

¹¹ <https://arbk.rks-gov.net/desk/inc/media/7AB9C2A0-9C3C-483E-956A-4714C626FB23.pdf>, qasur me 19 prill 2020

¹² <https://itp-prizren.com/mirepriten-kompanite-e-para-ne-parkun-e-inovacionit-dhe-trajnimeve-ne-prizren/>, qasur me 29 Prill 2022

meri Paketa ekonomskog oporavka. Od vremena održavanja ovog događaja nema podataka o aktivnostima usmerenim na realizaciju ove komponente.

2. Podrška izvozu - prema ASK,¹³ izvoz robe u decembru 2021. godine iznosio je 65 miliona evra, dok je uvoz iznosio 460 miliona evra, što je povećanje za 39.3% u kategoriji izvoza i 29.3% u kategoriji uvoza, u odnosu na isti period 2020. godine.

Povećanje izvoza u ovom periodu lako se može pripisati uskom grlu u procesu isporuke robe, zbog istovremene potražnje za robom, nakon ublažavanja mera preduzetih u sklopu pandemije. Stoga je ovoj komponenti teško pripisati bilo kakve zasluge, kao mehanizam za povećanje izvoza, barem ne u ovom trenutku. Jasnija slika bi se mogla stići i analizirati kasnije. Ovaj argument se ogleda i u činjenici da je pored izvoza povećan i uvoz.

3. Oporavak sela kroz poljoprivredu i agroturizam – komponenta usvojena krajem decembra 2021. godine, još nije proizveo nikakav evidentan efekat za potrebe ove studije.
4. Oporavak ugostiteljskih objekata i ugašenih preduzeća - i dalje se primenjuje u ovom paketu, ali sa slabijim naglaskom u odnosu na prethodne pakete. Sektor HORECA tretiran je prethodnim merama, pa bi to mogao biti razlog za manji naglasak. Ova komponenta ima za cilj da zaštiti neproporcionalno oštećene sektore i u tom kontekstu posvećena je zaštitnim mera-ma, posebno u ugostiteljstvu, čija je delatnost pogodjena merama izolacije. Kako ne postoje strukturni podaci o zatvaranju i/ili stečaju ugostiteljskih preduzeća, načinjen je pokušaj da se donesu približni zaključci kada je reč o prevenciji, na osnovu ukupnog broja novih i ponovo registrovanih privrednih subjekata. U tom kontekstu, prema ASK-u, bilo je 1018 novih i ponovo registrovanih privrednih subjekata tokom 2020.¹⁴, i 1200 novih i ponovo registrovanih privrednih subjekata tokom 2021.¹⁵ Dakle, nova preduzeća nastavljaju da se otvaraju u normalnim srazmerama, što je pokazatelj održavanja postojanja preduzeća. ASK ne prikuplja podatke o broju zatvorenih preduzeća, po delatnostima.

Prema prikupljenim i analiziranim podacima, ova mera, koja je inače među najskupljim merama Paketa ekonomskog oporavka, beleži dostignuća koja su ostvarena, posebno u oblasti podrške zaduživanju privrednih subjekata, sa posebnim akcentom na privrednim subjektima u vlasništvu žena.

¹³ <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/statistikat-e-tregtise-se-jashtme-stj-dhjetor-2021>, pristupljeno 29. aprila 2022

¹⁴ https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Statistical%20business%20register_Statistical%20repertoire/enterprises01_px/table/tableViewLayout1/, pristupljeno 8. aprila 2022.

¹⁵ https://askdata.rks-gov.net/pxweb/sq/ASKdata/ASKdata_Statistical%20business%20register_Statistical%20repertoire/enterprises01_px/table/tableViewLayout1/, pristupljeno 18. aprila 2022.

Mera 3 – Podrška porodici – 50 miliona EUR

Treća mera je u suštini mera socijalne pomoći, koja ima za cilj da podrži porodice iz najranjivijih slojeva društva, kao što su porodice na socijalnoj pomoći, penzioneri, porodice koje su izgubile glavu porodice zbog KOVIDA-19, nezaposlene porodilje i porodice sa poteškoćama kreditiranja. Ova mera takođe ima za cilj reformu socijalne šeme, kako bi dalje doprinela uključivosti.

Ova mera će, sa socijalnog aspekta, naravno uticati na povećanje socijalnog blagostanja ciljnih grupa, međutim njen obuhvat je privremen i nije sveobuhvatan.

1. Podrška porodicama koje su izgubile glavu porodice, ma koliko ona bila na mestu, ima svoje nedostatke, pošto poteškoće porodica pogodenih gubitkom članova porodice od KOVIDA-19 znače finansijske poteškoće, bez obzira na ulogu izgubljenog člana u organizaciji porodice. Infekcija KOVIDOM-19 je u početku značila finansijske poteškoće za pokrivanje troškova lečenja. Porodicama pogodenim smrću, finansijske poteškoće su višestruko uvećane, kako kada je reč o troškovima njihove sahrane, tako i gubitkom prihoda koje je dotični član porodice obezbeđivao. Dakle, ova mera je manjkava u inkruziji, imajući u vidu da zaobilazi porodice koje su izgubile članove, koji nisu bili glave domaćinstva. Budući da je jednokratna, ona ne obezbeđuje održivost. Treba raditi na kontinuitetu podrške kroz ovu meru, u vidu pomoći u obuci i zapošljavanju potomaka preminulih glava porodice, a ista bi trebalo da bude dostupna svim porodicama koje su izgubile svoje najmilije. Prema podacima Pokreta Samoopredeljenje, ima 2901 korisnika ove šeme..
2. Podrška penzionerima i porodicama koje primaju socijalnu pomoć je takođe privremena mera i ne pruža dugoročna rešenja. Prema statistikama o socijalnoj zaštiti za period januar-februar 2022,¹⁶ 25811 porodica sa ukupno 102333 člana ostvarilo je koristi od šeme socijalne pomoći. U međuvremenu, ima oko 165 hiljada korisnika penzija. Ovi brojevi predstavljaju značajan deo stanovništva Republike Kosovo, a potreba za održivom podrškom je više nego neophodna. Dok ova pomoć predstavlja privremeno olakšanje, indeksiranje socijalne pomoći i starosnih penzija, predstavljalo bi dugoročno rešenje. S druge strane, druge mere koje imaju za cilj da uključe pojedince koji su bili deo socijalne šeme na tržištu rada, ostvarile bi bolji uticaj na socijalno blagostanje. Godišnja stopa inflacije u januaru 2022. u odnosu na januar 2021. iznosila je 7.1%, što je značajno podstaknuto poskupljenjima artikala podgrupe COICOP: hleb i žitarice (14.9%); meso (7.6%); mleko, sir i jaja (9.0%); jestiva ulja i masti (33.7%); povrće (11.7%)¹⁷ itd. S obzirom da ovi proizvodi čine najveći deo ishrane i svakodnevice kosovskog društva, ako tome dodamo i povećanje cene električne energije, to znači da je težina inflacije intenzivnija kada je reč o ovim osnovnim proizvodima, a podrazumeva i veću inflaciju kada je reč o svakodnevnoj potrošnji u ova dva segmenta, koji gotovo da podrazumevaju potrošnju svih prihoda na obezbeđivanje ovih osnovnih artikala. Prema podacima Pokreta Samoopredeljenje, ima 25.681 korisnika podrške za porodice koje primaju socijalnu

¹⁶ <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/statistikat-e-miregenies-sociale-janar-shkurt-2022>, pristupljeno 3. maja 2022.

¹⁷ <https://ask.rks-gov.net/sq/agjencia-e-statistikave-te-kosoves/add-news/indeksi-i-harmonizuar-i-cmimeve-te-konsumit-ihck-janar-2022>, pristupljeno 3. maja 2022.

pomoć i 282.996 korisnika podrške za one koji primaju penzije. Jasnoće radi, ovaj deo paketa doneo je koristi svim penzionerima, uključujući sve penzione šeme.

3. Reforma socijalne šeme čiji je cilj uključivost, kao i promovisanje aktiviranja korisnika socijalne pomoći na tržištu rada, „je po svemu sudeći ostala talac odobravanja međunarodnog kredita, vrednog 47 miliona evra”.¹⁸ Ne dovodeći u pitanje okolnosti koje su dovele do ove blokade, sredstva izdvojena za ovu pod-meru su obezbeđena zajmom koji je Republici Kosovo dalo Međunarodno udruženje za razvoj (IDA), kao deo Svetske banke. Primena ove pod-mere mogla bi obezbediti inkluziju, ne isključujući nijednu socijalno ugroženu porodicu i omogućila bi da se pojedinci iz socijalne šeme uključe na tržište rada.
4. Vaučeri za hranu za socijalno ugrožene porodice, kao pod-mera koja je usmerena ka najpogodenijem delu društva, odgovarajuća je u ovom periodu daljem pooštravanju ekonomske situacije praćene hiperinflacijom. Pored obezbeđivanja opstanka najsiromašnijih, ova mera će indirektno potpomoći oporavak narodnih kuhinja i preduzeća koja se bave upravljanjem ovom pomoći i proizvodima Made in Kosovo.
5. Isplate za nezaposlene porodilje, pomoći će brojnim mladim porodicama, pozitivno će uticati na unapređenje nataliteta, kao preduslov za bolju budućnost Republike Kosovo. Takođe pokazuje posvećenost ženi, u kontekstu rodne ravnopravnosti i povećanja njihove finansijske nezavisnosti. Jača finansijska podrška u ovoj pod-meri imala bi dugoročne ekonomske efekte, a pomogla bi, između ostalog, u održavanju trenda povećanja broja stanovnika Republike Kosovo, odnosno buduće ekonomske moći. Prema podacima Pokreta Samoopredeljenje, 13285 žena ostvarilo je koristi dodatka za porodilje.
6. MPodrška porodičnoj likvidnosti, namerava da se pruži subvencijama do 10% ukupnog iznosa kredita, do maksimalnih 300 evra. Ova mera se može smatrati odgovarajućom da se obezbedi blagostanje porodica koje su se našle u finansijskim poteškoćama, kao i za povećanje potražnje na tržištu. Poboljšava poslovanje banaka, povećanjem potražnje za malim kreditima. S druge strane, može podstići podnošenje bespotrebnih zahteva za kreditiranje, u slučaju da ne bude izvršena njihova stroga provera. Takođe, ova pod-mera se može posmatrati samo kao privremeno rešenje za građane sa dugovanjima, imajući u vidu da omogućava odlaganje vraćanja dugova, ali ne i njihovu otplatu. Potražnja za kreditiranjem i dalje je stabilna i može biti pod uticajem ove pod-mere. Prema izjavi portparola Centralne banke Kosova datoj mediju Jepize.com,¹⁹ zahtevi za kredite do novembra 2021. godine iznose 1.6 milijardi evra, premašujući vrednost od 1.47 milijardi evra kredita izdatih tokom 2020. godine. Budući da je ova pod-mera usvojena oktobra 2021. godine, a u nedostatku kasnijih podataka, nakon novembra 2021. godine, ne možemo zaključiti da li je ova pod-mera podstakla uzimanje kredita ili ne. Prema podacima Pokreta Samoopredeljenje, koristi od ove pod-mere ostvarilo je 5761 korisnika.

¹⁸ <https://www.evropaelire.org/a/reforma-sociale-ne-kosove/31781924.html>, pristupljeno 3. maja 2022.

¹⁹ <https://jepize.com/kosovaret-kredi-deri-ne-fyt-1-6-miliarde-euro-moren-nga-bankat-gjate-2021-tes/>, pristupljeno 3. maja 2022.

Mera 4 – Podrška javnosti – 112 miliona EUR

Mera 4, Podrška javnosti, ima za cilj da poveća kvalitet javnih usluga i posledično dalje poboljša blagostanje građana, kroz sledeće pod-mere:

1. Podrška zdravstvu, ima za cilj vakcinaciju protiv KOVIDA-19, kupovinu osnovnih lekova i pokrivanje troškova novih specijalizanata. Uprkos značajnom budžetu posvećenom ovoj pod-meri, Kosovo se i dalje suočava s nedostatkom osnovnih lekova.²⁰ U međuvremenu su cene lekova na Kosovu porasle.²¹ Ova pod-mera je veoma važna za grupe kao što su penzioneri i porodice koje primaju socijalnu pomoć, pa je treba tretirati proaktivno. Treba što pre usvojiti Zakon o ceni lekova, pored samog obezbeđivanja osnovnih lekova. Čak je i stopa vakcinacije protiv KOVIDA-19, koja je tekla dobro, nedavno pretrpela zastoj usled pada interesovanja.²² Ministarstvo zdravlja mora preuzeti dalje korake da povrati zainteresovanost za vakcinaciju. Povratak KOVIDA-19, u srazmerama koje smo već ranije videli, mogao bi obezvrediti sva dosadašnja dostignuća i ulaganja u oporavak, odnosno preporod.
2. Podrška obrazovanju ima za cilj da poboljša finansije javnih univerziteta, kupovinu udžbenika i stipendije za studente koji studiraju nauke. Ovu pod-meru treba uvesti što je pre moguće jer olakšava rad javnog univerziteta, olakšava finansijsko opterećenje porodica sa decom koja su učenici i studenti. Određivanje oblasti nauka za cilj je na pravom mestu, mada bi se posebno trebalo usredsrediti i dati poseban akcenat na IT.
3. Podrška kulturi i sportu u cilju organizovanja i podrške kulturnim događajima i projektima kao prilika za promociju mladih umetnika i omogućavanje turnira i drugih istorijskih događaja. Ministarstvo kulture, omladine i sporta objavilo je listu korisnika avgusta 2021. godine, koja je nakon toga povučena u novembru 2021. godine, zbog velikog broja pritužbi nevladinih organizacija na račun proceduralnih propusta.²³ U međuvremenu, nema podataka o napredovanju ove ključne pod-mere za kosovsku kulturu i sport.
4. Podrška bezbednosti kroz kupovinu vojne opreme i mašinerije je ključna pod-mera za opštu bezbednost u Republici Kosovo. Iako nema informacija o tome da li je obezbeđena vojna oprema ili mašinerija, iznos koji je dodeljen je minimalan ako se uzme u obzir cena koštanja date opreme i mašinerije. Ulaganje u pokretanje startap preduzeća za proizvodnju, projektovanje i/ili proizvodnju vojne opreme i mašinerije, bi možda bila prikladnija ideja, koja bi mogla stvoriti platformu za formiranje preduzeća u vojnem sektoru.
5. Podrška dijaspori kroz smanjenje troškova graničnih polisa, predstavlja više politički čin i nema dostupnih podataka da li je ispunila cilj ublažavanja barijera sa kojima se suočava naša dijaspora. Dijaspore je pozdravila smanjenje troškova, ali nije rešila glavni problem s kojim se

²⁰ <https://atvlive.tv/lajme/ne-kosove-ka-mungese-te-barnave-esenciale-nje-problem-i-tille-eshte-edhe-ne-komunen-e-vushtrrise/>, pristupljeno 4. maja 2022

²¹ <https://zeri.info/aktuale/447350/rritten-edhe-cmimet-e-barnave-ne-kosove/>, pristupljeno 4. maja 2022

²² <https://www.evropaelire.org/a/interesim-i-ulet-per-vaksinim/31567934.html>, pristupljeno 4. maja 2022

²³ <https://www.mkrs-ks.org/?page=1,6,2714#.YnjmSOhBzIU>, pristupljeno 4. maja 2022

naša dijaspora suočava, a to je dugo čekanje na granici. Čekanje na ulazu i izlazu sa Kosova i dalje je veoma dugo. Rešavanje problema u vezi sa zelenim kartonom doprinelo bi mnogo više, nego smanjenje troška graničnih polisa, kao trajno rešenje. .

6. Podrška javnim preduzećima namenjena je kreditiranju javnih preduzeća u cilju izlaska iz teške finansijske situacije. Ova pod-mera je od posebnog značaja, posebno u kontekstu energetskog sektora na Kosovu, zbog problema koji su proizašli prvo iz pandemije, a zatim i iz ruske agresije u Ukrajini. KOSTT je bila jedna od prvih kompanija koja je ukazala na nagomilane dugove u vezi sa gubicima energije na severu Mitrovice, problem koji je počeo davno, ali koji se pogoršao kao posledica energetske krize koja u velikoj meri vodi svoje korene u pandemiji. Pojava problema finansijske likvidnosti KOSTT-a, naterala je Vladu Kosova da vrati KOSTT-u 20 miliona evra koje je prikupila u vidu dividendi od istog, u okviru revizije zakona o budžetskim izdvajanjima.²⁴ Telekom Kosova i Trepča ostvaruju koristi od 40 miliona evra, navodi se u saopštenju Vlade iz oktobra 2021. Prema istom saopštenju, Vlada takođe neće naplaćivati dividendu od Telekoma.²⁵ Na osnovu ovih podataka, kao i činjenice da KOSTT, Telekom i Trepča nastavljaju sa radom, može se smatrati da je Vlada preduzela minimalne korake da obezbedi kontinuitet rada ovih javnih kompanija.

²⁴ <https://www.koha.net/arberi/302604/qeveria-ia-kthen-kostt-it-dividenten-ne-vlere-prej-20-milione-euro/>, pristupljeno 26. aprila 2022.

²⁵ <https://www.monitor.al/kurti-telekomin-e-kosoves-do-ta-kthejme-ne-binar-te-zhvillimit-do-te-jete-lider/>, pristupljeno 26. aprila 2022.

Mera 5 – Ulaganja u infrastrukturu i životnu sredinu – 100 miliona EUR

Namera je da se ovom merom uloži oko 100 miliona evra u projekte prevashodno drumske i železničke infrastrukture, kao i u investicije u očuvanje životne sredine. Ova mera bi u velikoj meri potpomogla kosovsku privredu, posebno oživljavanjem sektora izgradnje maloetažnih objekata. Takođe, usredsređenost ove mere na železničku infrastrukturu, posebno na liniji Priština – Drač, potpomogla bi perspektivu transportnog sektora na Kosovu. Premda je studija izvodljivosti o železničkoj liniji Priština – Drač na pragu završetka, nema podataka o preuzimanju drugih mera, u sklopu ove mere.

Jednokratna podrška u iznosu od 100 evra →

Ovom merom, preduzetom u funkciji oporavka privrede, Vlada će isplatiti jednokratan iznos od 100 evra. Prema navodima Vlade, korisnici ovog paketa biće svi zaposleni u privatnom i javnom sektoru, penzioneri, studenti i porodice koje primaju socijalnu pomoć. Izuzetak su zaposleni koji primaju prihode preko 1.000 evra u jednom kalendarskom mesecu.

Pozitivni efekti ove mere su evidentni u smislu ublažavanja finansijskog tereta kosovske porodice na najmanje mesec dana i prevazilaženja enormnih poskupljenja cena, možda, bar na mesec dana. Ono će ujedno poslužiti i kao injekcija za tržište poboljšanjem poslovanja privrednih subjekata, prevashodno prehrambenih, imajući u vidu da 100 evra nije dovoljno za podsticanje ulaganja u predmete visoke vrednosti.

Negativni efekti se odnose na to što nije sveobuhvatna, i ostavlja po strani nezaposlene. Nema jednakе raspodelе, koristi od jedne porodice do druge će biti različite. Porodica sa više zaposlenih će ostvariti više koristi u odnosu na npr. porodicu koja prima socijalnu pomoć ili porodicu sa samo jednim zaposlenim. Sa ekonomski таčке gledišta, povećanje potražnje za proizvodima i uslugama koje se finansiraju ovom podsticajnom merom doveće do povećanja inflacije. S druge strane, s obzirom na stopu zavisnosti Kosova od uvoza prehrambenih artikala, može se zaključiti da će najveći deo ovog paketa završiti van Kosova. Prema mišljenju kritičara, 100 miliona evra bi moglo biti uloženo u kapitalne projekte, čime bi se povećala stopa zaposlenosti i obuhvatili gotovo svi sektori privrede.

Međutim, treba napomenuti da se ova mera i pored negativnih efekata može smatrati odgovarajućom, na osnovu iskustava kriza pre KOVIDA-19, u različitim zemljama sveta, za čije prevaziлаženje su preduzete makroekonomске mere, uključujući jednokratne isplate, poput one na Kosovu. Studija koju je objavio International Journal of Health Services²⁶ u vezi sa makroekonomskim intervencijama, konkretno novčanim donacijama i nekonvencionalnim novčanim mera-ma, transferima u vidu robe, finansiranja socijalnog osiguranja i mera-ma uperenim ka određenoj grupi stanovništva, nalazi da su ove mere dale pozitivne rezultate.

²⁶ <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00207314211007100>, Outcomes for Implemented Macroeconomic Policy Responses and Multilateral Collaboration Strategies for Economic Recovery After a Crisis: Rapid Scoping Review, pristupljeno 26. aprila 2022.

©BCE ECB ЕЦБ ЕЗВ ЕКР ЕКТ ЕСВ ЕКВ ВСЕ ЕВС 2019

M. Draghi

100

100

EURO

ΕΥΡΩ

ЕРРО

Zaključak →

Studija je prvo identificovala merne pokazatelje, koji odgovaraju svakom ekonomskom pokazatelju koji je najdostojniji za merenje rezultata paketa ekonomskog oporavka. Zatim su identifikovane vrednosti odgovarajućih pokazatelja, pre uvođenja paketa, što je omogućilo poređenje sa njihovim vrednostima, nakon uvođenja paketa. Takođe, procene efekata paketa mera zasnovane su na izjavama, publikacijama i medijskim izveštajima. Naravno, usled nemogućnosti pronalaženja konkretnih podataka za određene vremenske periode, neke pokazatelje je bilo nemoguće uporediti, a u nekim slučajevima, vremenski periodi koji su podlagali analizi morali su biti skraćeni ili produženi, usled nedostatka podataka relevantnih institucija. Međutim, izveštaj identificuje vremenske periode koji su korišćeni da se načini komparativna analiza, kako bi se osigurala doslednost kod čitaoca. U nedostatku podataka o radnjama koje su preduzeli relevantni akteri u vezi sa bilo kojom od mera, u ovom trenutku nije bilo moguće napraviti komparativnu analizu.

Prva mera se sastoji od radnji kojima Vlada ima za cilj da otvori nova radna mesta, uglavnom direktnom podrškom tražiocima posla. Ovoj meri je posvećena posebna pažnja i intenzivno se radilo na njenom sprovođenju. Ako se oslonimo na izjave Pokreta Samoopredeljenje, kao rezultat ove mere 1013 korisnika vraćeno je na radno mesto, nakon što su ga izgubili u vreme pandemije, bilo je 4066 korisnika podrške za formalizovane zaposlene, 4822 zaposlenih žena i 957 korisnika obuke i zapošljavanja na polju IT. Bez prejudiciranja tačnosti datih podataka, može se smatrati da je ova mera, proizvela svoje pozitivne efekte.

U međuvremenu, studija nije uspela da pronađe nikakve radnje na polju zapošljavanja osoba sa invaliditetom i šeme grantova za zanatlige.

Druga mera Paketa ekonomskog oporavka sastoji se od poboljšanja strukture sastava BDP-a favorizovanjem pojedinih privrednih sektora, posebno proizvodnje i poboljšanjem trgovinskog bilansa zemlje. Sastavljena od dve komponente, prva komponenta usmerena na omogućavanje kreditnih garancija ostvarila je uspeh, barem kada je reč o povećanju broja žena u biznisu. Međutim, osnivanje novih privrednih subjekata ne znači nužno i uspešno poslovanje. Štaviše, potrebno je vreme da se shvati hoće li oni preživeti i njihov efekat na druge karike u ekonomskom lancu.

Prema prikupljenim i upoređenim podacima, u meri br. 2, je očigledno da je 2021. godine bilo više registrovanih privrednih subjekata nego lane, međutim nema podataka u vezi sa brojem startap preduzeća za potrebe procene i da li je njihov broj veći u ovom periodu. Međutim, sama činjenica da je bilo novih privrednih subjekata, može značiti i povećanje obima startap preduzeća.

Izvoz robe u decembru 2021. beleži povećanje od 39.3% u odnosu na isti period 2020. godine. Povećanje izvoza u ovom periodu lako se može pripisati uskom grlu u procesu isporuke robe, zbog istovremene potražnje za robom, nakon ublažavanja mera preduzetih u sklopu pandemije.

Ulaganja u IT i inovacije, revitalizaciju sela kroz poljoprivredu i agroturizam po svemu sudeći nisu realizovana u pravim srazmerama, dok u smislu oporavka ugostiteljstva i zatvorenih preduzeća, u nedostatku strukturnih podataka, studija je sprovedla istraživanje vezano za zatvaranje/otvaranje preduzeća i utvrdila da je broj novih privrednih subjekata u 2021. godini veći od broja zatvorenih i beleži pozitivan trend u odnosu na 2020. godinu.

Treća mera, kao mera socijalne pomoći, usmerena na podršku porodicama u najranjivijim slojevima društva, relativno je dobro realizovana. To je omogućilo ublažavanje teške ekonomске situacije za ove segmente kosovskog društva. Ova mera će, sa socijalnog aspekta, uticati na povećanje socijalnog blagostanja ciljnih grupa, međutim njen obuhvat je privremen i nije sveobuhvatan. Penzije kao i socijalnu pomoć treba indeksirati kako bi se osigurao kontinuitet u olakšavanju finansijskih okolnosti ove dve grupe. Isplata porodiljama je odgovarajuća pod-mera jer jača položaj žena i olakšava finansije mladih porodica, kao preduslov za povećanje nataliteta. Reforma socijalnog sistema zaostaje i potrebna je politička volja da se situacija prevaziđe. Više je nego neophodno sprovesti reformu socijalne šeme i stvoriti mogućnosti za kontinuitet u podršci ranjivim grupama, kao i inkluziju.

Podršku porodičnoj likvidnosti treba pažljivo pratiti jer po svemu sudeći podstiče uzimanje zajmova, zarad izmirivanja prethodnog dugovanja.

Četvrta mera, podrška javnosti u cilju povećanja kvaliteta javnih usluga, a samim tim i daljeg poboljšanja blagostanja građana, jedna je od mera za koju je izdvojen najveći budžet. Uprkos značaju koji joj je pridat barem sa stanovišta budžeta, ona nije u dovoljnoj meri primenjena. Vakcinacija kao ključni deo ove mere ne uživa interes javnosti u odgovarajućim merama. Podrška kulturi i sportu je zaostala kao rezultat pritužbi na proces izbora korisnika. Nema podataka o finansijskoj podršci javnim univerzitetima, dok kada je reč o bezbednosnom sektoru, osim što je za nju izdvojeno malo finansijskih sredstava, nema podataka o tome da li su ova sredstva stavljena u funkciju.

Podrška dijaspori kroz smanjenje troškova graničnih polisa nije postigla nikakav efekat, pošto su čekanja kosovske dijaspore tokom ulaska i izlaska i dalje duga. Podrška javnim preduzećima može se smatrati odgovarajućom, činjenicom da javna preduzeća nastavljaju sa radom. S druge strane, javna preduzeća se i dalje suočavaju sa problemima likvidnosti, kao što je slučaj sa KOSTT-om.

Peta mera, usmerena na poboljšanje infrastrukture, nema nikakvih opipljivih rezultata, osim studije izvodljivosti železničke linije Priština-Drač koja je prema izjavama Ministarstva za životnu sredinu, prostorno planiranje i infrastrukturu u fazi završetka.

Preporuke →

Mere ekonomskog oporavka u Republici Kosovo su dugoročne prirode, pa ostvarivanje rezultata odgovara dužim periodima. U tom kontekstu možemo zaključiti da je ovom studijom učinjen pokušaj da se predstave početni rezultati primene paketa, izdvajanjem i analizom informacija o napretku u oblastima koje paket ima za cilj da oživi. Prema nalazima, neke od preporuka upućene Vladi Republike Kosovo slede:

- Pored nemogućnosti da se izvrše dublje analize efekata paketa oporavka, treba istaći činjenicu da se statistički podaci ekonomske, socijalne i dr. prirode, u Republici Kosovo, ne proizvode u redovnim intervalima, nisu klasifikovani u kategorije i potkategorije da bi zadovoljili potrebe studije. Struktura internet stranica ne olakšava navigaciju i logično pronalaženje podataka u državnim institucijama. Stoga je veoma važno da relevantne institucije kao što su ASK, CBK, relevantna ministarstva, preduzmu konkretnе korake da unaprede mehanizme, kako bi omogućili lak pristup statističkim podacima, proširili opseg statističkih podataka, obezbedili podatke u određenim vremenskim intervalima. Što se tiče paketa oporavka, preporučuje se da Vlada Republike Kosovo priredi strukturirane, dostupne informacije o preduzetim radnjama u okviru mere, utrošenim vrednostima i druge relevantne informacije.
- Vlada Republike Kosovo treba da sarađuje sa svim zainteresovanim stranama. Komunikacija sa zainteresovanim stranama stvara platformu iz koje se mogu kreirati ideje i razmenjivati iskustva za efikasniju primenu mera paketa. Takođe je veoma važna komunikacija sa privrednim subjektima, predstavnicima ciljnih grupa, nevladinim organizacijama i drugim subjektima koji ostvaruju koristi od paketa mera, kako bi se dobole informacije o efektima mera. Istraživanje efekata mera omogućilo bi Vladi da identificuje najplodnije mere i usmeri više finansijskih sredstava na iste.
- Paket oporavka, bez prejudiciranja, po svemu sudeći diskriminiše određene segmente društva, kao kada je reč o podršci u slučaju gubitka glave porodice. Stoga se mora osigurati da paket bude sveobuhvatan i nediskriminatoran, i da podrži svaku porodicu koja je izgubila svog člana zbog KOVIDA-19. Stoga u budućim paketima takvu diskriminaciju treba izbeći.

- Vlada Republike Kosovo treba da podstakne realizaciju što većeg broja kapitalnih projekata, kao prikladan način za ubrizgavanje novca u privredne tokove, što će nužno dovesti do povećanja stope zaposlenosti. Mnogi kapitalni projekti su stagnirali kroz sudske mehanizme u predmetima tendera, tako da se ovo pitanje mora hitno rešiti. Kapitalni projekti, posebno oni koji se odnose na energetiku, obezbeđuju nova radna mesta i pomažu Kosovu da ostvari svoje dugoročne ciljeve.
- Ekzekutimi i masave nuk është duke ecur në mënyrë paralele, dhe derisa një masë është ekzekutuar më intenzivisht, një masë tjetër ka mbetur prapa. Do të ishte shumë efektive sikur të gjitha masat të ecin paralelisht dhe bashkë për të siguruar kohezionin dhe sinergjitet e mundshme. Kjo pasi që në këtë mënyrë do të arrihet një gjithpërfshirje e qytetarëve që do të jenë përfitues nga masat e pakos.

„Ovaj projekat podržava Balkanski fond za demokratiju (BTD), projekat Nemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Država i američkog naroda, preko Agencije Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj (USAID), a sprovodi ga Institut za razvojnu politiku – INDEP. Stavovi i mišljenja izneti u njemu ne odražavaju nužno stavove ili mišljenja BTD, GMF, USAID-a ili Vlade SAD-a.“